

EXPECTATIONS ON OLD AGE IN THE OPINION OF YOUNG PEOPLE WITH REGARD TO SOCIODEMOGRAPHIC FACTORS

Ewa Smoleń¹, Estera Jursa², Weronika Kolbuch², Paulina Poznańska²,
Karolina Sobota², Justyna Stawarczyk², Wioletta Boroń²

¹ Supervisor of the Student Nurses Scientific Circle. Medical Institute. Jan Grodek High State Vocational School in Sanok

² Student Nurses Scientific Circle, Medical Institute, Jan Grodek High State Vocational School in Sanok

Abstract

Introduction. Old age is a natural, individual and inherent part of life, conditioned by numerous factors. Its advent is often surprising, so it is worth to prepare for it. Poland is one of the aging countries, where the proportion of older people is increasing and life expectancy is on the rise.

Aim. Determining the expectations of youth in relation to old age in terms of sociodemographic factors.

Materials and methods. The study was conducted in 2016 in Sanok among 360 respondents (120 students and 120 gymnasium students and 120 high school students). Diagnostic survey and survey technique were used. The research tool was the author's questionnaire survey. Statistical tests used were: the V Kramer, Chi-square and Phi tests. The significance level of $p < 0.05$ was assumed.

Results. More than half of the youth surveyed thought of their old age. A significant percentage declared that they were afraid of old age and the fear was more often expressed by women. Young people in their old age are most afraid of diseases. Main expectations

regarding old age in the opinion of young people are the maintenance of health and the ability to fulfill dreams. A significant percentage of respondents indicated that in the old age they would have an excess of free time. Only about one-third of young people indicated that they had been preparing for retirement all their lives. Half of the respondents declared that when they would get older they would like to continue education.

Conclusions. A conscious entry into the old age stage favors the acceptance of inevitable changes and adaptations to this period of life. This process should begin at the stage of lifelong learning.

Key words: pupils, students, old age, fears, preparation for old age.

OCZEKIWANIA WOBEC STAROŚCI W OPINII MŁODZIEŻY Z UWZGLĘDNIENIEM CZYNNIKÓW SOCJODEMOGRAFICZNYCH

**Ewa Smoleń¹, Estera Jursa², Weronika Kolbuch², Paulina Poznańska²,
Karolina Sobota², Justyna Stawarczyk², Wioletta Boroń²**

¹ **Opiekun Studenckiego Koła Naukowego Pielęgniarek. Instytut Medyczny, Państwowa
Wyższa Szkoła Zawodowa im. Jana Grodka w Sanoku**

² **Studenckie Koło Naukowe Pielęgniarek, Instytut Medyczny, Państwowa Wyższa
Szkoła Zawodowa im. Jana Grodka w Sanoku**

¹ **Supervisor of the Student Nurses Scientific Circle. Medical Institute. Jan Grodek High
State Vocational School in Sanok**

² **Student Nurses Scientific Circle, Medical Institute, Jan Grodek High State Vocational
School in Sanok**

Streszczenie

Wstęp. Starość to naturalny, indywidualny i nieodłączny etap życia, uwarunkowany wieloczynnikowo. Często bywa zaskakująca, wobec czego warto się do niej przygotować. Polska należy do krajów starzejących się, w którym zwiększa się odsetek osób starszych oraz wydłuża długość trwania życia.

Cel pracy. Określenie oczekiwań młodzieży wobec starości w odniesieniu do czynników socjodemograficznych.

Material i metody. Badania przeprowadzono w 2016 roku w Sanoku wśród 360 respondentów (120 studentów oraz 120 uczniów gimnazjum i 120 uczniów liceum).

Posłużono się metodą sondażu diagnostycznego i techniką ankiety. Narzędziem badawczym był autorski kwestionariusz ankiety. W analizie statystycznej zastosowano testy: V Kramera, Chi-kwadrat i Phi. Przyjęto poziom istotności $p < 0,05$.

Wyniki. Ponad połowa badanej młodzieży myślała o swojej starości. Znaczny odsetek deklarował, że obawia się starości i zdecydowanie częściej obawę taką wyrażały kobiety. Młodzież najbardziej w swojej starości obawia się chorób. Główne oczekiwania dotyczące starości w opinii młodzieży to utrzymanie zdrowia i możliwość spełniania marzeń. Znaczny odsetek badanych wskazał, że w starości będzie miał nadmiar wolnego czasu. Na przygotowanie do starości przez całe życie wskazała tylko niespełna jedna trzecia młodzieży. Połowa respondentów deklarowała podejmowanie kształcenia w okresie starości.

Wnioski. Świadome wkraczanie w etap starości sprzyja akceptacji nieuchronnych zmian oraz adaptacji do tego okresu życia. Proces ten powinien rozpocząć się już na etapie kształcenia ustawicznego.

Słowa kluczowe: uczniowie, studenci, starość, obawy, przygotowanie do starości.

Wstęp

Starość to naturalny proces [1]. Dotyka każdego człowieka i warunkuje go szereg czynników: biologicznych, społecznych i psychologicznych [2, 3, 4, 5]. Zdaniem Szaroty [6: 48]: „*to, jakimi ludźmi staniemy się na starość, determinowane jest, jakością naszego wcześniejszego życia, w minimalnym stopniu zależy od rzeczywistego wieku*”. Bugajska [7: 30] podkreśla, że „...*,dobrze przeżyte życie to również dobrze przeżyta starość*”.

Każdy proces starzenia przebiega indywidualnie i jest pochodną poprzedzającego stylu życia. Na starzenie się wpływ mają nie tylko czynniki genetyczne, ale i warunki egzystencji, styl życia oraz nawyki i przyzwyczajenia. Do uwarunkowań pomyślnego starzenia się zalicza się dobry stan zdrowia, zmniejszone ryzyko niepełnosprawności, a przede wszystkim utrzymanie aktywności życiowej w tym sprawności fizycznej i umysłowej [3, 4]. Starość uwarunkowana jest relacją z najbliższą rodziną, uczestnictwem w życiu społecznym, nastawieniem otoczenia do osób starszych, a nade wszystko podejściem jednostki do własnej starości [4]. Starzenie się społeczeństw jest zjawiskiem ogólnoswiatowym [4]. W Europie obserwuje się zwiększone tempo starzenia określane „*siwieniem kontynentu*”. Zwraca to uwagę na potrzeby i problemy tego okresu. Starzenie ma odmienny charakter w różnych regionach świata, a wynika to z sytuacji ekonomicznej, politycznej, zdrowotnej, systemu opieki zdrowotnej, stylu życia, czynników genetycznych, wiedzy i wykształcenia [1, 2, 3].

Starość przynosi zmianę dotychczas pełnionych ról, pozycji i relacji społecznych [3]. Kryteria określające początek okresu starości oraz postrzeganie tego okresu zmienia postępy cywilizacji [3]. Według niektórych autorów umowne określenie granic starości nie odzwierciedla zmian biologicznych, a jedynie nową sytuację życiową związaną z przejściem na emeryturę [2, 7]. Zmiany cywilizacyjne, postęp medycyny, profilaktyki i higieny oraz większe znaczenie poziomu i jakości życia zmienił układ pokoleniowy społeczeństw, w których zwiększył się odsetek osób starszych i sytuacja demograficzna [3]. Dla ustalenia fazy demograficznej społeczeństwa ocenia się iloraz starości, który według Światowej Organizacji Zdrowia (WHO – World Health Organization) oznacza liczbę osób w wieku 60 lat i więcej, natomiast dla Organizacji Narodów Zjednoczonych (ONZ) 65 lat i powyżej. Główny Urząd Statystyczny (GUS) w Polsce wskazuje na wzrost udziału w populacji ogólnej liczby osób w wieku emerytalnym (poprodukcyjnym). Z danych demograficznych wynika, że liczba osób w tym wieku wzrośnie z ok. 17% w 2008 roku i 23,5% w 2035 roku do ok. 30% w 2060 roku [1, 3, 5]. Ulegnie także wydłużeniu średnia długość życia, która dla mężczyzn w 2030 roku wyniesie 77,6 a dla kobiet 83,3 lat, natomiast w 2060 stosownie 82 i 88 lat [4, 5].

Widoczne jest coraz bardziej zróżnicowane przeżywanie starości. Przejście na emeryturę stawia nowe wyzwania, związane z poszukiwaniem nowego miejsca w świecie [7]. Dość często o starości mówi się jako o okresie aktywności i rozwoju. W tym etapie życia ważna jest autonomia, która umożliwia samodzielne decydowanie o sobie i życiu oraz podejmowanie aktywności, istotnej w rozwoju, a także poszerzaniu zainteresowań [8].

Starzenie się społeczeństw rodzi problemy społeczne i ekonomiczne [4]. W ich niwelowaniu istotne są czynniki determinujące politykę wobec osób starszych jak: dostęp do opieki zdrowotnej, wykształcenie, aktywność społeczna i zawodowa, korzystanie z dóbr i usług. Kolejne roczniki starszych będą lepszego stanu zdrowia oraz z wyższym wykształceniem [5]. Współczesna młodzież ma więc szansę na długowieczność, mniej obciążoną chorobami, z zachowaną sprawnością i samodzielnością funkcjonalną. Pozwoli to im w starszym wieku na większą aktywność i przejście bardziej konsumpcyjnego stylu życia. Wymaga to jednak zmiany polityki i podjęcia działań profilaktycznych minimalizujących negatywne skutki starzenia się jak np. wykluczenie społeczne [1, 3, 5, 9].

Chociaż wiemy, że starość dotyczy każdego to wydaje się ona dość odległa. Do okresu starości ludzie nie są przygotowani i zwłaszcza w okresie młodości nie myślą o tym etapie życia. Nie powinna ona jednak zaskakiwać i należy się do niej przygotować [2, 4], by przeżyć ją jako nowy etap życia, w którym korzystać można z jej potencjału w miarę możliwości zdrowotnych, ekonomicznych i społecznych szczególnie, że bywa nieprzewidywalna [1].

Okres ten pomimo zmian w hierarchii potrzeb powinien umożliwiać osobie ich zaspokojenie. Silnie odczuwane są potrzeby: szacunku do siebie i od innych, kontaktu z bliskimi, bezpieczeństwa oraz akceptacji społecznej [2]. Przygotowanie do starości obejmuje: pielęgnowanie zainteresowań, odkrywanie nowych hobby i aktywne spędzanie wolnego czasu. „*Fizjologiczna starość jest efektem wieloletniej pracy, przyzwyczajęń prozdrowotnych i aktywności*” [2]. Za Kępińskim można powtórzyć, że „*starość jest nieunikniona i im bardziej z nią walczymy, im trudniej ją zaakceptować, w tym ostrzejszej formie występuje*” [4].

Cel pracy

Określenie oczekiwań młodzieży wobec starości w odniesieniu do czynników socjodemograficznych.

Material i metody

Badania przeprowadzono w 2016 roku w Sanoku wśród: 120 studentów Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej im. J. Grodka oraz 120 uczniów Gimnazjum nr 2 im. Królowej Zofii i 120 uczniów I Liceum Ogólnokształcącym im. Komisji Edukacji Narodowej. Kryteria doboru do badań stanowiły: uczestnictwo w zajęciach w szkole oraz wyrażenie zgody na udział w badaniu. Proces badawczy prowadzono z zachowaniem zasad Deklaracji Helsińskiej. Każdy respondent został poinformowany o celu badań oraz anonimowości i przeznaczeniu uzyskanych danych wyłącznie do celów naukowych. Ankietowani mieli także możliwość rezygnacji z udziału w badaniu na każdym jego etapie. Posłużono się metodą sondażu diagnostycznego i techniką ankiety. Narzędziem badawczym był autorski kwestionariusz ankiety, składający się z 33 pytań. Ze względu na obszerność danych w pracy przedstawiono tylko materiał dotyczący oczekiwań młodzieży wobec starości. W analizie statystycznej zastosowano testy: V Kramera, Chi-kwadrat i Phi. Przyjęto poziom istotności $p < 0,05$. W badanej grupie większy odsetek stanowiły kobiety (65,8%) niż mężczyźni (34,2%). Liczba studentów, licealistów i gimnazjalistów była identyczna (120) – 33,3%. Przeważali mieszkańcy wsi (52,4%) w porównaniu do miasta (47,6%).

Wyniki

Wspólne zamieszkanie z osobami starszymi deklarowało 31,3% respondentów. W przeszłości z osobami starszymi mieszkało 29,9%, natomiast nigdy 38,8% młodzieży. Z osobami starszymi mieszka obecnie 37,1% badanych na wsi i 25,1% w mieście. W przeszłości z seniorami mieszkało 32,3% młodzieży ze wsi i 27,5% z miasta. Nigdy z

osobami starszymi nie mieszkało 47,4% respondentów z miasta i 30,6% ze wsi – $p=0,004$, V Kramera=0,18, Chi-kwadrat=11,18. Odpowiedzi na to pytanie nie różnicowały zmienne: rodzaj szkoły – $p=0,10$ oraz płeć badanych – $p=0,26$. Zdecydowana większość badanych (81,8%) deklarowała, że w ich najbliższym otoczeniu mieszkają osoby w podeszłym wieku. Pozostali ankietowani (18,2%) nie mieszkają w pobliżu osób starszych. Zmienne takie jak: rodzaj szkoły – $p=0,31$, miejsce zamieszkania – $p=0,57$ i płeć – $p=0,41$ nie różnicowały odpowiedzi respondentów na to pytanie. Codzienny kontakt z osobami starszymi wskazało 40,8%, natomiast kilka razy w tygodniu 38,3% badanych – $p=0,003$ (tab. 1). Najczęściej kontakty z osobami starszymi deklarowali gimnazjaliści, a najrzadziej studenci – $p=0,003$ (tab. 1). Miejsce zamieszkania nie miało związku z częstością kontaktów młodzieży z osobami starszymi – $p=0,12$. Podobnie płeć badanych nie korelowała z utrzymywaniem przez nich kontaktów z seniorami – $p=0,75$.

Tabela 1. Częstość utrzymywania kontaktu przez młodzież z osobami starszymi a miejsce kształcenia badanych

Lp.	Częstość kontaktów		Szkoła			Ogółem
			Gimnazjum	Ponadgimnazjalna	Wyższa	
1.	Codziennie	N	56	53	36	145
		%	47,1	44,9	30,5	40,8
2.	Kilka razy w miesiącu	N	43	42	51	136
		%	36,1	35,6	43,2	38,3
3.	Raz na miesiąc	N	14	6	8	28
		%	11,8	5,1	6,8	7,9
4.	Kilka razy w roku	N	3	12	14	29
		%	2,5	10,2	11,9	8,2
5.	Tylko w święta	N	1	2	4	7
		%	0,8	1,7	3,4	2,0
6.	Nigdy	N	2	3	5	10
		%	1,7	2,5	4,2	2,8
Ogółem		N	119	118	118	355
		%	100,0	100,0	100,0	100,0
$p=0,003$, Tau-c Kendalla=0,14						

Największy odsetek młodzieży (65,7%) deklarował, że starość dotyczy przedziału wieku od 60 do 74 lat (tab. 2). Najczęściej taką opinię wyrażali uczniowie szkoły ponadgimnazjalnej (75,0%), a najrzadziej gimnazjum (52,9%) – $p=0,02$ (tab. 2). Dla 16,2% starość odnosiła się do przedziału wieku 45-59 lat i takiego zdania było 20,2% gimnazjalistów i 13,3% studentów – $p=0,02$. W opinii 8,1% badanych starość rozpoczyna się już w przedziale wieku 40-44 lat. Częściej takiej odpowiedzi udzielały kobiety (73,4%) niż mężczyźni (57,6%)

– $p=0,04$ (tab.2). Pozostałe odpowiedzi przedstawiono w tab. 2. Miejsce zamieszkania nie różnicowało opinii badanych na temat etapów starości – $p=0,13$.

Tabela 2. Pierwszy etap starości w opinii młodzieży a miejsce kształcenia i płeć badanych

Lp.	Zmienna	Etap starości										Ogółem		
		40-44		45-49		60-74		75-89		90 i powyżej		N	%	
		N	%	N	%	N	%	N	%	N	%			
1.	Szkola	Gimnazjum	17	14,3	24	20,0	63	52,9	15	12,6	0	0,0	119	100,0
		Ponadgimnazjalna	6	5,0	18	15,0	90	75,0	6	5,0	0	0,0	120	100,0
		Wyższa	6	5,0	16	13,3	83	69,2	13	10,8	2	1,7	120	100,0
		Ogółem	29	8,1	58	16,2	236	65,7	34	9,5	2	0,6	359	100,0
$p=0,02$, Tau-c Kendalla=0,11														
2.	Płeć	Kobieta	11	5,9	23	12,2	138	73,4	15	8,0	1	0,5	188	100,0
		Mężczyzna	18	10,6	34	20,0	98	57,6	19	11,2	1	0,6	170	100,0
		Ogółem	29	8,1	57	15,9	236	65,9	34	9,5	2	0,6	358	100,0
$p=0,04$, V Kramera=0,17, Chi-kwadrat=10,18														

Znaczny odsetek młodzieży (40,4%) deklarował, że obawia się starości, natomiast 38,2% wyraziło odmienne zdanie (tab. 3). Zdecydowanie częściej starości obawiały się kobiety (46,2%) niż mężczyźni (29,2%) – $p<0,001$ (tab. 3). Obaw przed starością nie różnicowało miejsce zamieszkania badanych – $p=0,26$.

Tabela 3. Obawa przed starością w opinii młodzieży a płeć badanych

Lp.	Obawa przed starością	Płeć				Ogółem
		Kobieta		Mężczyzna		
1.	Tak	N	109	35	144	
		%	46,2	29,2	40,4	
2.	Nie	N	71	65	136	
		%	30,1	54,2	38,2	
3.	Nie wiem	N	56	20	76	
		%	23,7	16,7	21,3	
Ogółem		N	236	120	356	
		%	100,0	100,0	100,0	
$p<0,001$, V Kramera=0,24, Chi-kwadrat=10,63						

Badana młodzież najbardziej w swojej starości obawia się chorób (60,5%). Znaczny odsetek (45,2%) obawia się utraty bliskich i poczucia bycia niepotrzebnym (30,7%). Blisko co czwarty respondent obawia się: cierpienia (24,4%), utraty pamięci (24,1%) lub braku szacunku (22,2%). Trudności finansowych obawia się 18,8%, a utraty atrakcyjności 15,9% młodzieży. Obawę przed złymi warunkami życia zgłosiło 11,4% badanych. Gimnazjaliści najczęściej obawiają się braku szacunku (30,0%) oraz utraty bliskich (51,7%). Dokładne dane przedstawiono w tab. 4. Braku szacunku obawiało się 28,7% mieszkańców wsi oraz 17,5%

miasta – $p=0,01$, $\Phi=0,13$, $\text{Chi-kwadrat}=6,24$. Na brak szacunku wskazywali częściej mężczyźni (29,3%) niż kobiety (17,7%) – $p=0,01$, $\text{Chi-kwadrat}=0,13$.

Tabela 4. Rodzaj obaw związanych ze starością deklarowana przez młodzież a miejsce kształcenia badanych

Lp.	Rodzaj obaw	Szkoła			Ogółem	p	
		Gimnazjum	Ponadgimnazjalna	Wyższa			
1.	Brak szacunku	N	36	19	23	78	p=0,02 , V Kramera=0,15, Chi-kwadrat=7,76
		%	30,0	15,8	19,2		
2.	Utrata bliskich	N	62	55	42	159	p=0,05 , V Kramera=0,11, Chi-kwadrat=9,26
		%	51,7	45,8	35,0	44,2	
3.	Utrata pamięci	%	19	32	34	85	p=0,05 , V Kramera=0,13, Chi-kwadrat=6,13
		N	15,8	26,7	28,3	23,6	

Ponad połowa 52,9% respondentów zastanawiała się nad swoją starością. Najczęściej takiej odpowiedzi udzielali uczniowie szkół ponadgimnazjalnych (74,8%), a najrzadziej studenci (52,9%) – $p=0,001$ (tab. 5). Zmienne: miejsce zamieszkania młodzieży – $p=0,90$ oraz płeć badanych – $p=0,99$ nie różnicowały ich opinii dotyczącej refleksji nad starością.

Tabela 5. Rozważanie nad starością w opinii młodzieży a miejsca kształcenia badanych

Lp.	Rozmyślanie się nad swoją starością	Szkoła			Ogółem	
		Gimnazjum	Ponadgimnazjalna	Wyższa		
1.	Tak	N	81	89	63	233
		%	69,8	74,8	52,9	65,8
2.	Nie	N	35	30	56	121
		%	30,2	25,2	47,1	34,2
Ogółem		N	116	119	119	354
		%	100,0	100,0	100,0	100,0
p=0,001 , V Kramera=0,20, Chi-kwadrat=13,86						

Analizując oczekiwania młodzieży dotyczące starości 33,3% młodzieży chce zachować zdrowie. Mniejszy odsetek (28,3%) chce podróżować, a co szósty badany (15,6%) żyć aktywnie. Z rodziną chce mieszkać 16,5% badanych, być na emeryturze 13,6%, a 9,3% posiadać emeryturę i pracować, natomiast 6,1% nadal pracować. Najmniejszy odsetek osób (1,8%) wskazał, że chciałby mieszkać samodzielnie. Oczekiwanie dotyczące posiadania emerytury najczęściej deklarowali gimnazjaliści (15,0%), a najrzadziej (3,3%) studenci – $p=0,006$ (tab. 6). Poczucie bycia zdrowym w okresie starości wykazywali najczęściej

gimnazjaliści (43,3%), a najrzadziej licealiści (25,0%) – $p=0,01$ (tab. 6). Pozostałe oczekiwania dotyczące okresu starości nie korelowały z rodzajem szkoły, do której uczęszczali badani. Deklarowanych przez młodzież oczekiwań dotyczących starości nie różnicowało miejsce zamieszkania – $p>0,05$. Oczekiwanie związane z posiadaniem emerytury częściej wykazywali mężczyźni (20,3%) niż kobiety (5,5%) $p<0,001$, $\Phi=0,23$, Chi-kwadrat=18,99.

Tabela 6. Oczekiwania młodzieży dotyczące starości z uwzględnieniem miejsca kształcenia

Lp.	W starości chciał(bym) / abym)		Szkoła			Ogółem	p
			Gimnazjum	Ponadgimnazjalna	Wyższa		
1.	Być na emeryturze	N	18	16	4	38	p=0,006, V Kramera=0,17, Chi-kwadrat=10,12
		%	15,0	13,3	3,3	10,6	
2.	Być zdrowym	N	52	30	38	120	p=0,01,
		%	43,3	25,0	31,7	33,3	

Opinia respondentów dotycząca przygotowywania się do starości przez całe życie była podzielona. Odsetek 34,7% badanych wskazał, że jest za ciągłym przygotowywaniem się do starości, natomiast identyczna grupa była odmiennego zdania. Blisko jedna trzecia badanych (30,6%) nie miała zdania w tej kwestii. Potrzeba przygotowywania się do starości była wskazywana proporcjonalnie częściej do wyższego stopnia edukacji – $p=0,01$ (tab. 7).

Tabela 7. Opinia młodzieży na temat przygotowywania się do starości z uwzględnieniem zmiennych socjodemograficznych

Lp.	Zmienna		Przygotowanie do starości						Ogółem	
			Tak		Nie		Nie wiem			
			N	%	N	%	N	%	N	%
1.	Szkoła	Gimnazjum	31	25,8	47	39,2	42	35,0	120	100,0
		Ponadgimnazjalna	38	31,7	46	38,3	36	30,0	120	100,0
		Wyższa	56	46,6	32	26,7	32	26,7	120	100,0
		Ogółem	125	34,7	125	34,7	110	30,6	360	100,0
p=0,01, V Kramera=0,13, Chi-kwadrat=12,74										
2.	Miejsce zamieszkania	Wieś	83	44,1	60	31,9	45	23,9	188	100,0
		Miasto	42	24,6	64	37,4	65	38,0	171	100,0
		Ogółem	125	34,8	124	34,5	110	30,6	359	100,0
p<0,001, V Kramera=0,21, Chi-kwadrat=16,45										

Najwięcej osób, które nie miało zdania w tej kwestii było wśród gimnazjalistów (35,0%), a najmniej w grupie studentów (26,7%) – $p < 0,01$ (tab. 7). Opinią na temat przygotowywania do starości nie różnicowała płeć badanych – $p = 0,40$. Częściej przygotowanie do starości deklarowali badani mieszkający na wsi (44,1%) niż miasta (24,6%) – $p < 0,001$ (tab. 7).

Respondenci proszeni o dokończenie zdania „*W starości będę?....*” wskazywali najczęściej na nadmiar wolnego czasu (56,3%). Zdecydowanie mniejszy odsetek (16,3%) deklarował konieczność oszczędzania, ze względu na niskie zarobki. Niemal co siódmy badany (13,0%) obawiał się braku czasu dla siebie. Najmniejsze odsetki badanych wskazywały na to, że w starości będą: chorzy (5,6%), bezużyteczni (3,3%), spędzać czas z rodziną i wnukami (2,2%), korzystać z życia (2,2%), aktywni (2,2%), mieszkać w Domu Pomocy Społecznej (0,7%), szczęśliwy (1,9%), podróżować (1,1%) lub spełniać marzenia z młodości (0,7%). Na nadmiar wolnego czasu w okresie starości wskazywali najczęściej gimnazjaliści (50,8%) i licealiści (43,3%), a najrzadziej studenci (32,5%) – $p = 0,02$, V Kramera=0,15, Chi-kwadrat=8,36. Większy odsetek młodzieży mieszkającej na wsi (12,8%) deklarował, że w starości będzie miał zbyt mało czasu dla siebie, natomiast młodzież z miasta (16,4%) wskazywała częściej na konieczność oszczędzania (tab. 8). Mężczyźni (4,1%) zdecydowanie częściej w porównaniu do kobiet (0,4%) wskazywali możliwość bycia aktywnym w starości – $p = 0,01$, $\Phi = -0,14$, Chi-kwadrat=6,56.

Tabela 8. Oczekiwania młodzieży dotyczące starości a miejsce zamieszkania

Lp.	W starości będę....		Miejsce zamieszkania		Ogółem	p	
			Wieś	Miasto			
1.	Miał/a mało czasu dla siebie	Tak	N	24	11	35	p=0,04, Phi=0,11, Chi-kwadrat=4,08
			%	12,8	6,4	9,7	
2.	Musiał/a oszczędzać, ze względu na niskie dochody	Tak	N	16	28	44	p=0,02, Phi=-0,12, Chi-kwadrat=5,15
			%	8,5	16,4	12,3	

Blisko połowa studentów (42,3%) wskazywała na potrzebę podejmowania kształcenia przez osoby starsze. Nieznacznie większy odsetek respondentów (47,6%) nie miał zdania w tej kwestii, natomiast co dziesiąty ankietowany nie widział potrzeby podejmowania kształcenia przez seniorów – $p = 0,04$ (tab. 9). Podejmowanie kształcenia wskazywali najczęściej studenci (49,6%), a najrzadziej gimnazjaliści (34,7%) – $p = 0,04$. Brak takiej konieczności wykazało 14,4% uczniów gimnazjum i tylko 4,2% studentów – $p < 0,04$ (tab.

9). Kobiety (43,4%) nieznacznie częściej niż mężczyźni (40,2%) popierały potrzebę kształcenia przez osoby starsze – $p=0,02$ (tab. 9). Opinia badanych na temat podejmowania kształcenia przez osoby starsze nie była zróżnicowana w opinii młodzieży zamieszkujących wieś i miasto – $p=0,12$.

Tabela 9. Potrzeba podejmowania kształcenia przez osoby starsze w opinii młodzieży z uwzględnieniem miejsca kształcenia i płci badanych

Lp.	Zmienna		Podejmowanie kształcenia przez seniorów						Ogółem	
			Tak		Nie		Nie mam zdania			
			N	%	N	%	N	%	N	%
1.	Szkoła	Gimnazjum	41	34,7	17	14,4	60	50,8	118	100,0
		Ponadgimnazjalna	51	42,5	14	11,7	55	45,8	120	100,0
		Wyższa	59	49,6	5	4,2	55	46,2	119	100,0
		Ogółem	151	42,3	36	10,1	170	47,6	357	100,0
$p=0,04$, V Kramera=0,12, Chi-kwadrat=10,04										
2.	Płeć	Kobieta	102	43,4	16	6,8	117	49,8	235	100,0
		Mężczyzna	49	40,2	20	16,4	53	43,4	122	100,0
		Ogółem	151	42,3	36	10,1	170	47,6	357	100,0
$p=0,02$, V Kramera=0,16, Chi-kwadrat=9,53										

Dyskusja

WHO wyróżnia trzy fazy okresu starości „młodzi starzy” 60-74 lata, „starość dojrzała” 75-89 lat i „długowieczni” powyżej 90 lat. Przedział wieku od 45 do 59 lat to tzw. „wiek przedstarczy” [3, 5, 11]. Jak wynika z dotychczasowych badań wiek respondentów to czynnik wpływający na postrzeganie pojęcia starości. Proporcjonalnie do zwiększania się liczby lat respondentów, wzrasta w ich opinii początkowa granica etapu starości. W badaniach własnych 65,7% osób wskazało, że pierwszy etap starości dotyczy osób w wieku od 60 do 74 lat. Grupa 16,2% ankietowanych wyraziła opinię, że starość dotyczy osób od 45 do 59 r.ż., natomiast dla 8,1% starość odnosi się do osób w przedziale wieku od 40 do 44 r.ż. Znikomy odsetek badanych 0,6% deklarował, że starość rozpoczyna się dopiero po 90 r.ż. W badaniach Musaiger i D’Souza [12] respondenci w przedziale wieku 20-29 lat uznali za starość obejmuje wiek 60-69 lat, natomiast ankietowani powyżej 50 r.ż. dopiero okres po 80 r.ż. W badaniach CBOS dla osób w wieku 18-24 lat starość rozpoczyna się od 59,9 lat, natomiast dla osób po 65 r.ż. od 65,5 lat [13]. W badaniach Świdorskiej [14] osoby dwudziestoletnie za początek starości uznały 60 lat, a czterdziestoletnie 70 lat, natomiast w badaniach Krupy [15] większość młodzieży (uczniowie klas maturalnych) na etap starości wskazali przedział wieku od 50 do 70 lat. Płeć ma wpływ na postrzeganie starości i kobiety

okres starości określają później niż mężczyźni [12]. Podobnie w badaniach własnych większy odsetek kobiet niż mężczyzn uznał, że starość dotyczy okresu od 60 do 74 lat niemal dwukrotnie więcej mężczyzn niż kobiet starość odnosiła do wieku przed 60 r.ż.

W Polsce większość osób starszych mieszka w jednoosobowych gospodarstwach domowych. W roku 2030 według danych GUS ponad 50% gospodarstw będzie prowadzonych przez osoby w wieku 65 lat i więcej [5]. W badaniach własnych zdecydowana większość respondentów (81,8%) wskazała, że w najbliższym otoczeniu mieszkają osoby starsze. Dodatkowo 40,8% młodzieży deklaroowało utrzymywanie codziennie kontaktów z osobami starszymi i najczęściej byli to gimnazjaliści, natomiast co trzecia ankietowana osoba (31,3%) mieszka obecnie wspólnie z osobami starszymi. Zbliżony odsetek (29,9%) mieszkał z seniorami w przeszłości. Zdecydowanie większy odsetek mieszkańców wsi wskazywał na wspólne mieszkanie z seniorami. Podobnie w badaniach Borowik [16] mieszkańcy wsi częściej deklarowali zamieszkiwanie z osobami starszymi. Chociaż wspólne zamieszkiwanie sprzyja wymianie międzypokoleniowej, socjalizacji oraz kształtowaniu tożsamości młodego pokolenia [16], to większość ankietowanych (66%) w badaniach CBOS wskazało, że w starości chcieliby mieszkać we własnym mieszkaniu i tylko doraźnie korzystać z pomocy bliskich, a tylko co dziesiąty chciałby mieszkać z najbliższą rodziną [17].

Okres starości jest przyjmowany często jako czas wolny oraz czas na rozwój intelektualny, a także na aktywny wypoczynek i pogłębianie zainteresowań [4, 18]. Zielińska-Więczkowska i wsp. zwrócili uwagę, iż wiek starszy potrzebuje umiejętności adaptacji do codzienności, jaką niesie z sobą ten etap życia. Osoba w starszym wieku powinna odkryć w sobie możliwość dalszego rozwoju, aby móc odnaleźć się w zmieniającym się świecie. W badaniach własnych potrzebę kształcenia w okresie starości deklarowała niemal połowa respondentów. Najczęściej dostrzegali ją studenci, a najrzadziej gimnazjaliści. Zastanawiający jest fakt, że blisko połowa respondentów nie miała zadania w tej kwestii, a co dziesiąty deklarował, że osoby starsze nie powinny podejmować kształcenia. Z badań Grzanki-Tykwińskiej i wsp. [19, 20] wynika, że osoby starsze podejmujące kształcenie i inne formy aktywności np. na Uniwersytecie Trzeciego Wieku wykazują wyższą jakość życia [21]. Warty podkreślenia jest fakt, że utrzymanie aktywności oraz samodzielne codzienne funkcjonowanie w starszym wieku warunkuje w znacznym stopniu wcześniejszy aktywny styl życia [19, 20, 21].

Jak wynika z badań Centrum Badań Opinii Społecznej (CBOS) 72% Polaków zastanawia się nad swoją starością, a zainteresowanie tym etapem życia wzrasta wraz z wiekiem. W przedziale wieku od 18 do 24 lat myśli o niej co dwunasty badany, a powyżej 55

r. ż. już co drugi [13]. Zbliżony odsetek w badaniach własnych (65,8%) myślał o swojej starości i najczęściej byli to licealiści, a najrzadziej studenci. W badaniach CBOS w 2009 roku wykazano, że o swojej starości myślało 37%, rzadko 35%, a w ogóle 28% badanych. Najrzadziej o starości myślały osoby w wieku od 18 do 24 lat [17]. Nad tym okresem życia częściej zastanawiają się kobiety (38%) niż mężczyźni (28%) [13, 17]. W badaniach własnych nie potwierdziła się ta zależność.

Większość Polaków (94%) okres starości kojarzy z różnymi obawami, które dotyczą głównie: chorób (73%), utraty samodzielności (56%), złych warunków życia (32%), utraty bliskich (32%) oraz cierpienia (18%). Z badań CBOS wynika, że wraz z wiekiem rośnie obawa o pojawienie się cierpienia, natomiast młodszy obawiają się częściej złej sytuacji materialnej i utraty bliskich oraz chorób [17]. Prawie jedna trzecia osób przed 60 r. ż. zamierza pracować zarobkowo na emeryturze, mając nadzieję, że pozostały czas spędzą m.in. na słuchaniu muzyki, czytaniu książek, oglądaniu telewizji i opiece nad wnukami. Rzadziej myślą o pracy społecznej, chodzeniu do teatru i nauce języków obcych [22]. W badaniach własnych oczekiwania jednej trzeciej respondentów dotyczyły poczucia utrzymania zdrowia oraz możliwości podróżowania. Badana młodzież chciałaby żyć aktywnie i mieszkać z rodziną. Dla co dziesiątego badanego w okresie starości istotnym jest posiadanie emerytury oraz dodatkowej pracy. Wynikać może to z sytuacji, że chociaż połowa polskich seniorów jest zadowolonych ze swojej sytuacji materialnej, to niemal co czwarty wyraża niezadowolenie, a kilka procent seniorów jest zagrożonych ubóstwem [6]. Oczekiwania najrzadziej wymieniane przez respondentów w badaniach własnych to możliwość pracy i samodzielne mieszkanie.

Czas odbiera młodość, ale i w okresie starości można ją zachować. Wraz z wiekiem osoby doświadczają utraty zdrowia, bliskich, urody oraz atrakcyjności fizycznej. Często po przejściu na emeryturę obniża się status ekonomiczny i społeczny, pojawia się poczucie utraty przydatności i prestiżu. Na starość można spojrzeć jednak także jako na czas refleksji nad życiem i na umiejętność radzenia sobie ze zmianami (chorobą, bólem, cierpieniem, utratą urody, bliskich, sprawności intelektualnej, pozycji społecznej i zawodowej). Im szybciej zaakceptuje się je, tym łatwiej przebiega proces akceptacji i przystosowania do niej. Starzenie się stanowi wyzwanie dla przyszłości, a łamanie istniejących schematów dotyczących tego etapu życia, pozwala na przygotowanie do samodzielnej i aktywnej starości [9]. Pomaga w tym edukacja międzypokoleniowa, która ukazuje możliwości i potencjał osób starszych. Pozwala ona na: osiągnięcie wysokiej jakości życia, poznanie tego okresu i budowanie relacji

międzypokoleniowych oraz wykorzystanie potencjału i zasobów tkwiących w tej grupie społecznej [16, 21, 23].

Wnioski

Świadome wkraczanie w etap starości sprzyja akceptacji nieuchronnych zmian oraz adaptacji do tego okresu życia. Proces ten powinien rozpocząć się na etapie kształcenia ustawicznego.

Piśmiennictwo

1. Kawińska M.: Starzenie się społeczeństwa europejskiego – narzędzia pomiaru. *Uniwersyteckie Czasopismo Socjologiczne* 2016; 14(1): 25-36.
2. Makara-Studzińska M., Kryś-Noszczyk K.: Oblicza starości – przegląd piśmiennictwa. *Psychogeriatrya Polska* 2012; 9(2): 77-86.
3. Szarota Z.: Społeczno-demograficzne aspekty starzenia się społeczeństwa. W: Kijak R.J., Szarota Z. (red.). *Starość. Między diagnozą a działaniem*. Wyd. Centrum Zasobów Ludzkich. Warszawa 2013: 6-22.
4. Dziemidok B.: Aksjologiczne aspekty starości; czy starość może być piękna, dobra, mądra i szczęśliwa? ? ΣΟΦΙΑ. *Pismo filozofów krajów słowiańskich* 2014; 14: 143-163.
5. Błędowski P., Szatur-Jaworska B., Szweda-Lewandowska Z. i wsp. (red.): *Raport na temat sytuacji osób starszych w Polsce*. Wyd. Instytut Pracy i Spraw Socjalnych. Warszawa 2012.
6. Szarota Z.: *Gerontologia społeczna i oświatowa. Zarys problematyki*. Wyd. Naukowe Akademii Pedagogicznej. Kraków 2004.
7. Bugajska B.: Dziewiąta faza w cyklu życia – propozycja rozszerzenia teorii psychospołecznego rozwoju E.H. Eriksona. W: Fabiś A., Błachnio A. (red.). *Biblioteka Gerontologii Społecznej* 2015; 1(9): 21-36.
8. Brzezińska A.I., Wilowska J.A.: *Starość w kontekście psychologii pozytywnej*. W: Wieczorkowska-Tobis K., Talarska D. (red.). *Pomyślna starość*. Wyd. Uniwersytetu Medycznego. Poznań 2010: 45-55.
9. Zych A.A.: *Starość darem losu, życiowym zadaniem i wyzwaniem dla przyszłości*. W: Zych A.A. (red.). *Starość darem, zadaniem i wzywaniem*. Wyd. Progres. Sosnowiec – Dąbrowa Górnicza 2014: 347-357.

10. Kijak R.J., Szarota Z.: *Starość. Między diagnozą a działaniem*. Wyd. Centrum Rozwoju Zasobów Ludzkich. Warszawa 2013.
11. Światała I.M.: *Starość człowieka, jako problem społeczno-etyczny*. Prosofon 2013; 2: 303-314.
12. Centrum Badania Opinii Społecznej. *Polacy wobec własnej starości*. Wyd. Fundacja Centrum Badania Opinii Społecznej. Warszawa 2012.
13. Musaiger A.O., D'Souza R.: *Role of age and gender in the perception of aging: A community-based survey in Kuwait*. Archives of Gerontology & Geriatrics 2009; 48(1): 50-57.
14. Świdarska M.: *Obawy związane ze starością*. Pedagogika Rodziny 2015; 5(3): 137-150.
15. Krupa B.: *Starość w percepcji młodzieży – perspektywa pedagogiczna*. Now. Lek. 2012, 81(1) 36-43.
16. Borowik J.: *Rola wychowawcza dziadków w zróżnicowanych etnicznie wsiach województwa podlaskiego*. Kultura i Edukacja 2012; 1(87): 156-175.
17. Centrum Badania Opinii Społecznej. *Polacy wobec ludzi starszych i własnej starości*. Wyd. CBOS. Warszawa 2009.
18. Zielińska-Więczkowska H., Kędziora-Kornatowska K., Kornatowski T.: *Starość jako wyzwanie*. Gerontol Pol. 2008; 16(3): 131-136.
19. Grzanka-Tykwńska A., Chudzińska M., Podchorecka M., i wsp.: *Udział w zajęciach Uniwersytetów Trzeciego Wieku a aktywny styl życia osób starszych*. Gerontol Pol. 2015; 3: 47-50.
20. Grzanka-Tykwńska A., Chudzińska M., Podchorecka M., i wsp.: *Uniwersytety Trzeciego Wieku wczoraj, dziś i jutro*. Gerontol Pol. 2015; 4: 165-168.
21. Wawrzyniak J.K., Woźnicka E.: *Pozytywne aspekty starości w percepcji słuchaczy UTW*. Acta Universitatis Lodziensis. Folia Oeconomica 2013; 291: 209-219.
22. Centrum Badania Opinii Społecznej. *Obraz typowego Polaka w starszym wieku*. Wyd. CBOS. Warszawa 2010.
23. Leszczyńska-Rejchert A.: *Edukacja międzypokoleniowa oraz integracja międzypokoleniowa jako wyzwania współczesnej gerontologii*. Gerontol Pol. 2014; 2: 76-83.